

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЗАПОВІДНИК «ГЛУХІВ»

ЦЕНТР ПАМ'ЯТКОЗНАВСТВА
Національної академії наук України і
Українського товариства охорони пам'яток історії та культури

ГЛУХІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Олександра Довженка

СІВЕРЩИНА В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Наукове видання

Випуск 12

Видається з 2008 року

Глухів – Київ
Центр пам'ятокознавства НАН України і УТОПІК
2019

УДК 94(477.5)+908(477.5)
ББК 63.3(4 Укр)
С42

ISSN 2218-4805

Рекомендовано до друку:

Вченою радою Національного заповідника «Глухів»
(протокол № 2 від 17.04.2019 р.)

Вченою радою Центру пам'яткознавства НАН України і УТОПІК
(протокол № 4 від 25.04.2019 р.)

Вченою радою Глухівського національного педуніверситету ім. О. Довженка
(протокол № 9 від 27.02.2019 р.)

Редакційна колегія:

І.В. Мошик (голова), О.М. Титова (заступник голови), В.І. Абакумова,
Л.М. Бесов, С.І. Білокінь, Л.О. Гріффен, С.Ю. Зозуля, Г.Д. Казьмирчук, Ю.О. Коваленко,
О.І. Курок, М.П. Недюха, Ю.О. Нікітін, С.І. Посохов, К.М. Тищенко,
С.П. Жукова (відповідальний секретар)

Адреса редакції:

41400, м. Глухів Сумської обл., вул. Шевченка, 30, тел./факс +380-5444-23557
e-mail: dikz@ukr.net

Адреса розміщення електронної версії видання в мережі Інтернет
<http://nz-hlukhiv.com.ua>

Видання зареєстровано Міністерством юстиції України
(Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 21939–11839ПР від 31.03.2016 р.)

Збірник наукових праць «Сіверщина в історії України»
внесений до переліку фахових видань з історичних наук
(Наказ Міністерства освіти і науки України від 16.05.2016 р. № 515)

© Національний заповідник «Глухів», 2019
© Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2019
© Глухівський національний педагогічний університет
ім. О. Довженка, 2019

ЗМІСТ

РОЗДІЛ І. ПАМ'ЯТКОЗНАВСТВО ТА ПАМ'ЯТКООХОРОННА СПРАВА

Вечерський В.В. Охорона культурної спадщини в історичних містах	7
Зайцева В.О. Особливості реставрації ансамблю Трапезної церкви Києво-Печерської лаври: від створення до сьогодення	10
Черевко І.А. Гідрогеологічні умови території Києво-Печерської лаври та їхній вплив на стан пам'яток	15
Литовченко О.Л. Єлецький монастир у Чернігові як складова історичного середовища міста ...	19
Гаркуша А.Б. Проблеми збереження олійного стінопису (перша чверть XIX ст.) Спасо-Преображенського собору м. Чернігова	23
Непотенко І.В. Інтерпретація Іллінського монастирського простору у Чернігові у 1920-х рр. на основі збереженої та втраченої символічної реальності	26
Mezentsev V.I., Sytyi Yu.M., Kovalenko Yu.O. Archaeological research on 17th-18th-century Baturyn in 2018	29
Протоіерей Чурочкин А.А. Церковь Рождества Иоанна Предтечи в Путивльском Молченском монастыре	34
Романченко О.Д. Михайло-Олександринська церква в с. Шатура та її фундаторка княгиня О. Голіцина (Гудович)	39
Захарова В.Д., Городков А.В. Историко-культурные аспекты исследований малороссийских усадеб графа А.К. Толстого	44
Авраменко С.М. Покровська церква 1774 р. із села Сухий Яр Ставищенського району Київської області на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини: історія, реставрація, експонування	51
Бова І.С. Проблеми збереження пам'яток дерев'яної архітектури Музею історії лісового господарства у Національному історико-етнографічному заповіднику «Переяслав»	54
Чухрай Л.О., Пустовалов С.Ж. Більське городище як об'єкт макетування	57
Лимар О.С. Увічнення пам'яті жертв червоного терору на території Мусіївської сільської ради Хорольського району Полтавської області	61
Єсюнін С.М. «Полное собрание законов Российской империи» (зібрання перше) як джерело дослідження історії м. Глухова 1649–1825 рр.	64
Ребенок В.В. Праці вчених краківської та варшавської історичних шкіл в складі полоністичного зібрання XIX – початку XX ст. бібліотечного фонду Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя	70
Юрченко С.Б. Архітектор Антон Карташевський – автор проекту дзвіниці Мгарського монастиря	74
Вечерська О.В., Головатенко Ю.Г. Особливості моніторингу підземних пам'яток Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника	77
Звіряка А.І. Історичний центр портового міста Одеси як об'єкт, що занесений до Попереднього списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО	80

РОЗДІЛ ІІ. ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА ДАВНІХ ЧАСІВ І СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Войтович М.М. Просторова локалізація поховальних пам'яток культури шнурової кераміки на території українського Прикарпаття	84
Ольговський С.Я. Ранньоскіфський осередок металообробки у Північному Причорномор'ї ...	92
Ржевуська С.С. До питання про північно-східний кордон ареалу підгірцівської групи пам'яток ...	96
Махота О.О. Аналіз плінфи, зафіксованої in-situ, з кам'яного муру XII ст. Києво-Печерського монастиря (дослідження 2018 р.)	99
Троцька В.І. Історія дослідження глиняної іграшки в обрядовості давньоруського населення ...	101

РОЗДІЛ III. ПОЛЬСЬКО-ЛИТОВСЬКА ДОБА ТА ГЕТЬМАНЩИНА

Старенький І.О., Болтанюк П.А., Левінзон Є.Ю. Об'єкт № 2а кінця XVI–XVII ст. по вулиці Татарській, 17/1 у Кам'янці-Подільському	106
Корнієнко М.В. Територіальні візії козацької еліти Війська Запорозького другої половини XVII – початку XVIII ст. (на прикладі «Літопису Самовидця»)	111
Токарев С.А. Козацька старшина Ніжинського полку за гетьманування Д. Ігнатовича (1668–1672 рр.)	114
Мамалага В.В. Глухівські статті гетьмана Д. Ігнатовича – видатний успіх української дипломатії	118
Белашов В.І. Глухівські статті, прийняті у березні 1669 року	124
Дробязко Н.М. До історії родоводу Пилипа Орлика	127
Герасько М.О. Родина генерального судді В.Л. Кочубея	129
Мезенцев В.І. Італійський ренесансний елемент в декорі церков Наддніпрянщини XVII–XVIII ст.	136
Рибчинський О.В. Етапи архітектурно-містобудівної еволюції середмістя Глухова у XVII–XVIII століттях	151
Коваленко Ю.О. Історична топографія Глухівської фортеці згідно плану 1747–1752 рр.	156
Мицик Ю.А., Тарасенко І.Ю. Матеріали фонду 1523 (Глухівська міська ратуша) ЦДІАК України як джерело з історії краю	163
Тарасенко І.Ю. Про відносини між глухівцями та військовими російського глухівського гарнізонного полку в першій половині XVIII ст. (на матеріалах ЦДІАК України)	168
Чернякова Я.В. Архівний документ з фонду «Генеральна військова канцелярія» (ЦДІАК)	173
Мицик Ю.А. Кілька архівних документів до історії сім'ї композитора Дмитра Бортнянського ...	175
Попружна А.В. Неопублікована духовниція писаря Генерального військового суду Івана Пиковця з колекції О. Лазаревського	178
Абакумова В.І. З фонду «Канцелярії Генеральної військової артилерії, м. Глухів, Ніжинського полку» (ЦДІАК)	180
Артемова Л.В. Відбудова Глухова після пожежі 1784 року	182
Заремський М.Й. Вплив концепції Е. Шефтсбері на формування моральної філософії Я. Козельського	185

РОЗДІЛ IV. НОВА ІСТОРІЯ

Галь О.Б. Пожежні команди в містах лівобережних губерній наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.	191
Доценко А.В. Опис міста Глухова і Глухівського повіту 1804 року	198
Назарова В.В. История возникновения и развития еврейской общины города Глухова	203
Ванжула О.М. Деякі аспекти процесу формування штатів духовенства чернігівського Спасо-Преображенського собору на початку XIX ст.	211
Діденко Я.Л. Старожитності Чигиринщини в «Історіях та пейзажах: нарисах з блукань по Україні» З.Л. Фіша (Тадеуша Падалиці)	215
Котельницький Н.А. «Українське питання» у Російській імперії другої половини XIX ст. очима земського лібералізму Північної України: візія І.І. Петрункевича (1843–1928)	218
Шкіра Л.М., Шкіра М.В. Губернські і земські шляхи сполучення Переяславщини другої половини XIX століття (за матеріалами звітів та постанов Переяславського повітового земства)	222
Якименко М.А., Краснікова О.М. Причини та наслідки аграрних міграцій чернігівського селянства на рубежі XIX–XX ст.	227
Нікітін В.Г., Терех М.І. Подвижницька діяльність земських лікарів Шеболдаєвих – засновників хірургії в Конотопському повіті	231

Мірошниченко О.М. Правове регулювання відносин між державними установами та родичами при похованні померлих на православних кладовищах Чернігівської губернії у XIX ст.	238
Кулик А.А. Історія заснування одного з єврейських молитовних будинків у містечку Лукашівка Липовецького повіту Київської губернії	241
Коваленко О.О. Г.О. Милорадович і Чернігівська громада	243
Тюльпа С.П. Тема соціально-економічного розвитку Лівобережної України XVIII ст. у наукових дослідженнях 80–90-х рр. XIX ст.	249
Свистун О.В. Тютюново-махоркова промисловість Чернігівської губернії в кінці XIX – на початку XX ст.	253
Белько О.О. Розвиток виробництва будівельної кераміки на Смілянському черепичному заводі Роменського повіту на Полтавщині (початок XX ст.)	255
Гавриш Л.О. Особливості збуту полив'яного посуду (кінець XIX – початок XX ст.)	258
Блакитний М.М. Новгород-Сіверське духовне училище за матеріалами духовної періодики Чернігівщини (друга половина XIX – початок XX ст.)	261
Міллер Н.В., Рязанова Т.М. Таємниці родини Мурашків, або хто робив іконостаси для воронізьких церков?	262
Мірошниченко Н.О. Святині села Воздвиженське (кінець XIX – початок XXI ст.)	267
Шевель А.О. Природоохоронна діяльність Неплюєвського братства	271
Крижанівський В.М. Вихованці Глухівського учительського інституту в добу революції (1905–1907) та консервативного курсу П. Столипіна	274
Немченко О.С. Земські установи Чернігівської губернії у справі допомоги дітям фронтовиків у роки Першої світової війни	278
Рогожа М.М. Сіверяни у національно-визвольних змаганнях 1917–1921 років: досвід ідентифікації	281
Іванченко Л.А. Національно-релігійне життя громади с. Дубовичі упродовж 1917–1938 рр.: розквіт і репресії	285
Глухенький А.А. Священики синодальної релігійної громади Борисоглібського собору м. Чернігова у 20–30-х роках XX ст.	290
Мошик І.В. Становлення та організація влади більшовиків у Глухівському повіті у період Української революції 1917–1920 рр. (за документами ЦДАГО)	293
Кириєвський В.Д. Магдич А.В. Український есер Тит Ковбаса	296
Кужельна О.В. Впровадження системи сільських виконавців на Шосткинщині у 1924–1925 роках	304
Огієвська Р.І. Соціально-економічний розвиток Батурина у 20–30-х рр. XX ст.	309
Шишкіна Ю.А. Антирелігійна політика на Глухівщині у 20–30-х рр. XX ст.: листування НКВС із Адміністративним відділом Глухівського Окрвиконкому	312
Булик Н.М. Греко-католицька богословська академія у Львові: археологічні студії (1929–1939) ...	317
Рожкова Л.І. «Справа» шосткинських зброярів 1937–38 рр.: жертви та виконавці	323
Шаповаленко Є.Ю. Структура та функції місцевого поліцейського апарату під час німецької окупації Чернігівщини в 1941–1943 рр.	328
Іваненко А.О. Шлюбне законодавство Рейхскомісаріату «Україна»: аналіз нормативної бази (1941–1944 рр.)	331
Горох М.В. Політична карикатура на шпальтах окупаційної преси: Сумська область (1941–1943 рр.)	333
Казимір В.А. Мемуари як джерело інформації про життя та діяльність Василя Дубровського в Україні	347
Южно Ф.А. Зняття з реєстрації православних громад на Чернігівщині у 1953–1964 рр.	350
Гриценко А.П. Петро Петрович Костюченко – перший Герой Соціалістичної Праці на Глухівщині: переваги та недоліки ідеології державних заохочень у СРСР	353
Базиль С.М. Наукова співпраця вчених Всесоюзного науково-дослідного інституту	

луб'яних культур і румунських науковців у 70–80-х роках ХХ ст.	357
Кукуленко Я.І. Педагогічні інститути Сумщини у роки перебудови (друга половина 80-х рр. – початок 90-х рр. ХХ ст.)	363
Орлов В.М. Новітні російські науково-історичні центри дослідження політики щодо неправославних християнських церков у ХІХ – першій третині ХХ ст. та український конфесійний фактор (на прикладі дисертаційних досліджень)	366
Ковальов О.Є. З історії семантики ромбічного орнаменту у творчості майстрів декоративного мистецтва Сіверщини	370
Бережняк Д.О. Ікони святих міста Ніжина в декоративно-ужитковому мистецтві різьбяря Григорія Івановича Василенка	376
Метка Л.О. Василь Омеляненко: участь у виставках	378

РОЗДІЛ V. МУЗЕЙНА СПРАВА

Снагощенко В.В. Діяльність університетських археологічних музеїв в Україні у ХІХ – на початку ХХ століття	380
Федусь Д.М. Музеезнавча діяльність Петра Михайловича Добровольського	383
Яненко А.С. «Ой ще й дуже довго треба чистити «авгієві конюшні»»: листи Івана Олексієва до Петра Курінного як джерело з історії музейного життя Києва 1920-х рр.	385
Ходак І.О. Сакральні пам'ятки музею Остерщини (за експедиційними матеріалами Марії Новицької 1925 року)	398
Дейнеко С.М. Комплектування фондів Харківського історичного музею. Маловідомі сторінки (1944–1954)	401
Курач С.М. Родинні портрети Розумовських-Дараганів у зібранні Чернігівського обласного художнього музею імені Григорія Галагана	404
Кондратенко Т.К., Кондратенко Н.Г. Зброярські скарби Кочубеїв	408
Сулима О.С. Народна картина «Козак Мамай»: втрачена музейна цінність	412
Мойсейчук І.І. Образ українських козаків у картинах художника М. Самокиша	416
Травкіна О.І. Списки чудотворної ікони «Охтирська Богородиця» із зібрання Національного архітектурно-історичного заповідника «Чернігів стародавній»	419
Рой С.В. Релігійно-службові книги ХVІІІ–ХІХ ст. у фондах Ніжинського краєзнавчого музею імені Івана Спаського	424
Кондратенко Н.Г. Зібрання кахлів Івана Гладиревського у колекції Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського	427
Ликова О.Г. Музеефікація приватної збірки родини Китришів як спосіб збереження гончарної спадщини майстра	432
Ткаченко В.М. Заїка Н.Л. Михайло Сікорський – погляд у музейне майбутнє Переяслава	434
Ревага Н.М. Затоплене село Комарівка на Переяславщині у світлинах із родинних архівів його мешканців та фондového зібрання Національного історико- етнографічного заповідника «Переяслав»	441
Дем'яненко Н.Д. Народні іграшки у зібранні Національного історико- етнографічного заповідника «Переяслав»	444
Грудевич Т.В. Двір чинбаря у Музеї народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини: до історії музеефікації та створення експозиції	448
Коритнянська В.Г. Мікологічне обстеження фондосховищ Миколаївського обласного краєзнавчого музею	453
Мойсейчук І.І., Бережняк Д.О. Інновації в експозиційній діяльності музеїв України	457
АВТОРИ	460

